

אני לדודי

עיונים וביאורים
בעבודת התשובה דחודש אלול

פתח דבר

בעזה"ת.

בעמדנו בפתח חודש הרחמים והסליחות – חודש אלול, הננו מתכבדים להגיש בפני קהל שוחרי התורה ולומדי, את הקונטרס 'אני לדודי' אשר בו נלקטו חדושים וביאורים נבחרים מתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זיע"א, המבארים את עניני מצות התשובה ועבודת השי"ת הנדרשת בחודש מיוחד זה, ע"פ המבואר בהרחבה בתורת החסידות בענינים אלו.

וזאת למודעי, כי בדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ואף עברו עריכה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנשמנו ברשימת המקורות), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

*

ויה"ר שבזכות עבודת התשובה בחודש אלול השתא נזכה לקיום הייעוד "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ" (זכרי' יג, ב), "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם" (יחזקאל לו, כה), בגאולה האמיתית והשלמה בב"א.

בברכת התורה,
מכון אור החסידות

קובץ זה יוצא לאור לזכות האחים

הרה"ח הרה"ת **ישראל אפרים מנשה** שי'

והרה"ח הרה"ת **יוסף משה** שי'

וכל בני משפחתם שיחיו

זאיאנץ

להצלחה רבה ומופלגה בגשמיות וברוחניות

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

United States

1469 President st.

Brooklyn, NY 11213

oh@chasidus.net

718-534-8673

ארץ הקודש

ת.ד. 2033

כפר חב"ד 72915

טלפון: 03-738-3734

הפצה: 03-960-4832

נדפס באדיבות

The Print House

538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237

718-628-6700

תוכן העניינים

המלך בשדה

מהותו של חודש אלול ע"פ תורת החסידות . . . . . ה
 עומק רב במשל בעל התניא "המלך בשדה" / עבודת ה'מטה' או שמא נתינת כוח
 מלמעלה ? / חידושה המיוחד של תורת החסידות ביחס לחודש אלול / תשובה מתוך
 שמחה ואהבה.

בקשו פני

עבודת התשובה דחודש אלול . . . . . יג
 השייכות בין "לדוד ה' גו'" לחודש אלול / "ה' אורי וישעי": ההכרה בקשר המיוחד
 בין השי"ת לבניי / "שבתי בבית ה'": הרצון היחידי – להתקשר עם הקב"ה / "לחזות
 גו' ולבקר גו'": התעוררות פרטית / פרטי העניינים ד"אורי" ו"ישעי" ו"מעוז חיי"
 בעבודה דאלול.

כיצד מתוודין

בגדר מצות תשובה ויודי . . . . . יט
 יקשה במ"ש הפוסקים דדי באמירת חטאתי לוידיי אף שבש"ס משמע דהוא וידי
 רק על שגגות ולא על זדונות ומרדים / יבאר דגדר הוידיי הוא כתשובה עצמה, וכיון
 שעצם חיוב תשובה הוא רק בקבלה על להבא ולא בחרטה ה"ה לענין וידי ולכך די
 באמירת חטאתי / יקשה בפלוגתת הש"ס במנין חילוקי כפרה דצ"ע במאי קמיפלגי /
 יבאר דעצם קיום תשובה הוא בקבלה על להבא, וחרטה על העבר הוא קיום המבוקש
 והתכלית דתשובה זו, ובזה תתבאר הפלוגתא.

דרכי החסידות

חודש החשבון . . . . . לא
 אגרת קודש מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ מליובאוויטש צוקללה"ה נבג"מ זי"ע, בדבר
 העבודה דחודש אלול.

בחודש אלול יוצאין להקביל אור פניו ית' בשדה

עומק רב במשל בעל התניא "המלך בשדה" / עבודת ה'מטה' או שמא נתינת כוח מלמעלה? /
חידושה המיוחד של תורת החסידות ביחס לחודש אלול / תשובה מתוך שמחה ואהבה

כבר נודע בשערים מאמרו הנפלא של רבינו הזקן בעל התניא והשו"ע בספרו לקוטי
תורה (דף לב ע"א) אודות חודש אלול.

להלן יובאו אי-אלו שביבים מן המאמר ד"ה "אני לדודי" בתוספת ביאורים מפי ספרים
ומפי סופרים (והרוצה לעמוד על הדברים ממקורם יעיין במראי המקומות המצויינים
בשולי הגליון).

והנה נודע שבאלול הוא זמן התגלות י"ג מדות הרחמים, ולהבין זה כי למה הם ימות
החול ואינם יו"ט כמו שכתות ויום טוב שבהם התגלות אלהות בחי' הארת אלהותו ית'
ובפרט בעת וזמן י"ג מדות שהם הארת העליונות מאד והם מתגלים ביוהכ"פ ובודאי יש
הפרש גדול בין יוה"כ ובין אלול.

ביאור הקושיא¹:

חודש אלול הוא חודש ההכנה לראש השנה. אודות ראש השנה נאמר בקרא': "כי
חוק לישראל הוא, משפט לאלקי יעקב", ומכאן סמכו חכמים שיום ראש השנה (עליו קאי
רישא דקרא "תקעו בחודש שופר וגו'") הוא יום הדין והמשפט של כל יצורי עולמים.

---

1. ביאור והרחבת הקושיא הוא ע"פ דברי אדמו"ר הזקן בתחילת המאמר שלפנ"ז, וע"פ כו"כ מקורות
בספרי חסידות.
2. תהלים פא, ה.

ואמנם, בתורת החסידות נתבאר אשר בכתוב הלזה נתפרש גם מהותו ותוכנו של הדין והמשפט: "כי חוק לישראל הוא" – "חוק" מל' "הטריפני לחם חוקי"³, וקאי על ההצטרפויות הגשמיות של עם בני ישראל הנידונים בו ביום לטובה ולברכה; והעיקר: "משפט לאלקי יעקב" – כמה "אלקות" קדושה ויראת שמים יושפע ויומשך בנשמות ישראל.

דחובת האדם בעולמו היא בעבודת השם מתוך אהבה ויראה, ואמנם "אהבת ה' ויראתו אינה עשויה ונטוע בלב האדם מכח עצמו"⁴ – דהרי האדם התחתון, יושב בתי חומר, אין בו הכוח והיכולת להתחבר לקודש העליון באהבה וביראה, וכל מה שמשג האדם באהבה וביראה, הוא ממה שהקב"ה ברוב טובו ובחסדו נתן לאדם התחתון יכולת לאוהבו ולירא ממנו.

אבל בימים הנוראים הוא הזמן שבו מתגלית מלכותו של הקב"ה בעולמות, וע"כ כל הברואים כולם חלים ורועדים מפניו, ונגלה זה בעולם התחתון גם בנשמות ישראל שמקבלים בימי סגולה אלו עול מלכות שמים ביתר שאת ועוז מבכל השנה. וכל זה הוא מכוח ההתגלות האלקית בקירוב המאור אל הניצוץ בחודש תשרי. ומהחודש השביעי "המושבע והמשביע כל טוב לכל ישראל כל השנה"⁵ ניתן הכח לעובדו ית' באהבה וביראה⁶.

ואמנם, חודש אלול הוא חודש ההכנה וההכשר לקבלת הטוב וההשפעה האלקית דחודש תשרי, והכשר זה הוא בבחינת "אתערותא דלתתא": הכנת ה"תחתון" והתעוררותו באהבה וביראה כלפי שמיא, וכמרומוז בר"ת דחודש אלול: "אני לדודי, ודודי לי". וכפי שיבואר לקמן.

***

בספה"ק נתבאר שימי חודש אלול הם ימי רצון וסגולה, שבהם מאירים י"ג מידות הרחמים. דמשה רבינו ע"ה עלה להר סיני לבקש רחמים על עם ישראל, וקרא בשם י"ג מידות הרחמים, עד שביום הכיפורים נאמר לו "סלחתי כדבריך". ומכאן שימים אלו הם ימי רצון ורחמים הקשורים עם גילוי הארה ומידה עליונה זו.

בתורת הקבלה נתבאר במשמעותן של היו"ט והשבתות, אשר בהם מאירה הארה קדושה ועליונה מאוד – והיא ההופכת ימים אלו להיות "מקרא קודש", וגורמת להם

3. משלי לח, ט.

4. ל' המאמר.

5. ל' הבעש"ט (ראה קובץ מכתבים שנד' בסוף התהלים 'אהל יוסף יצחק' ע' 193).

6. ובפרטיות יותר: מהימים הנוראים מקבלים את מידת היראה, ומזמני השמחה דחג הסוכות ושמע"צ-שמח"ת מקבלים את מידת האהבה.

7. ראה סידור האריז"ל סדר כוונות ר"ח אלול. משנת חסידים מסכת אלול פ"א מ"ג. ועוד.

אני לדודי

ז

להיות אסור במלאכה⁸; דאינו מתאים לעסוק במלאכה בשעה שמתגלית הארה עליונה, וה"ז כאילו עומדים לפני המלך ועוסקים בדברים של מה-בכך.

ואמנם, האור האלקי ד"י"ג מידות הרחמים" הוא גבוה מאוד נעלה. ומבואר שזהו האור המתגלה בעת יום הקדוש דיום הכיפורים, ומכוחו נמשכת הסליחה והכפרה לישראל. וכנ"ל דבחודש אלול מאירה ומתגלית אותה ההארה!

ונשאלת השאלה: איך יתכן, עפ"ז, שימי חודש אלול אינם אלא ימות החולף.

***

אך הנה יובן ע"פ משל למלך שקודם כואו לעיר יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה ואז רשאין כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו הוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם. ובלכתו העירה הרי הם חולכים אחריו. ואח"כ בבואו להיכל מלכותו אין נכנסים כ"א ברשות ואף גם זאת המוכחים שבעם ויחיד סגולה. וכך הענין עד"מ בחודש אלול יוצאין להקביל אור פניו ית' בשדה.

במ של זה כוונתו ליישב ב' קושיות: א) מהי מהות ההכנה דחודש אלול להתגלות האלקית דחודש תשרי; ב) ומדוע ימי חודש אלול אינם יו"ט, אף שמאירה בהם ההארה העליונה די"ג מידות הרחמים.

ומיישב אשר יש ב' עניינים בהתגלות י"ג מידות הרחמים:

יש התגלות שהיא בבחינת "המלך בהיכלו", דכאשר המלך יושב על כסא מלכותו, ה"ה מתגלה בכל הדרו ויקר תפארת גדולתו – ושם עומדים באימה וביראה, ובוודאי שאסורים בעשיית איזו מלאכה דאפילו מאן דמחוי במחוג קמי' מלכא חייב מיתה⁹. והוא בחינת הימים הנוראים ויום הכיפורים.

ויש התגלות שהיא בבחינת "המלך בשדה", דהמלך יורד ממכון שבתו אל העם, והם יוצאים מן העיר להקביל את פניו בשדה, ואזי כל אחד כפי שהוא במדריגתו יכול לגשת אל המלך, ואזי אין סתירה בין הימצאו של המלך – לעשיית מלאכה ע"י אנשי העיר, שהרי אין זה כניסה אל המלך. וזוהי בחינת חודש אלול.

***

---

8. ראה בזה גם בתורה-אור מגילת אסתר צט, ד.

9. משנת"ב בזה מיוסד בעיקר ע"פ לקוטי שיחות ח"ד ע' 1342.

10. ראה חגיגה ה, ב.

וזהו מהות העבודה דחודש אלול¹¹:

דהנה, יש חסרון בהתגלות האלקית דימים הנוראים – דכאשר נמצאים אצל המלך בהיכלו, הפחד הגדול שנופל אינו מחמת עבודת האדם, אלא שגדולת ורוממות המלך משפיעה בדרך ממילא על העומד במחיצתו. וכיוצא בזה בימים הנוראים שההתעוררות אינה מצדו של האדם. ואף שמכוח התעוררות עליונה זו מקבלים נתינת כח לעבודת השם בכל השנה – אמנם, האדם עצמו אינו משתנה לגמרי מההתעוררות, ויכול להיות שכיון שיצא לחוץ, ישכח מהכל.

ובלשון המאמר: "ואח"כ בבואו להיכל מלכותו אין נכנסים כ"א ברשות ואף גם זאת המובחרים שבעם ויחידי סגולה". דב"המובחרים שבעם ויחידי סגולה" הכוונה לכוחות הגבוהים והנעלים שבנשמה, שהם הנכנסים בראש השנה ויום הכיפורים אצל הקב"ה, ואילו שאר כוחות האדם, הנמוכים יותר, ה"ה כאילו נעלמים בימים אלו. אבל כאשר "ויעקב הלך לדרכו" והאדם חוזר לימות החול, אזי מתעוררים הכוחות הרגילים – שהם כלל לא היו אצל המלך.

לכך נתן לנו הקב"ה תחילה את ימי הרחמים והרצון דחודש אלול, שבהם אין התעוררות פחד ויראה מצד הקב"ה, כיון שאין נמצאים בהיכל המלך. ואדרבה, אפשר לגמרי "לשכוח" שנמצאים בימי חודש אלול, ויכול להיות שלא תהיה שום תשוקה "לצאת ולהקביל את פניו". וכאן נדרשת עבודת ה' דקבלת עול מלכות שמים "לצאת ולהקביל את פניו", והיינו לעשות חשבון נפשו מכל השנה, ולקבל את עולו ית' – והשי"ת חנון ורחום ומרבה לסלוח. ואזי מתקרב האדם מצד עבודתו אל האלקות.

בסגנון אחר: בהתגלות האלקית דחודש אלול שתי תכונות – מחד, היא התגלות לכל אחד ואחד, ואין צריכים שום הכנה עבור זה; ומאידך, אין שום תשוקה ורצון לבוא לאותו גילוי, וזו היא ה"עבודה" דאלול, "לצאת ולהקביל את פניו" – ולנצל את ההזדמנות כדי להקביל את פני המלך בקבעומ"ש.

"ובלכתו העירה הרי הם הולכים אחריו" – דאחרי שהאדם מתקרב אל האלקות בימי חודש אלול, כאשר מגיע המלך "העירה" ונכנס להיכלו בראש השנה ויום הקדוש דיום הכיפורים, דאז בדרך כלל "אין נכנסים אלא ברשות ואף גם זאת המובחרים שבעם ויחידי סגולה", אמנם, אחרי שעבד את עבודתו בימי חודש אלול בכוחות נפשו ה"רגילים", דקיבל ע"ע עול מלכות שמים כפי שהוא במדריגתו הרגילה דימות החול – הרי שגם כוחות אלו נעשים "מובחרים שבעם" וגם להם רשות הכניסה לפני ולפנים;

11. מה שיתבאר לקמן מיוסד בעיקר על מאמרי כ"ק אדמו"ר זי"ע ד"ה "אני לדודי" תשכ"ו (ספר המאמרים מלוקט אלול ע' רטז) ותשל"ב (שם ע' רכג).

והיינו, שאחרי עבודה זו דחודש אלול, הגילוי מלמעלה הבא בימים הנוראים – מאיר לכל האדם, ולא רק לכוחות נפשו העמוקים והפנימיים. ודבר זה נראה ונגלה אחרי כלות ימי הקדושה, שגם הכוחות היותר נמוכים שבאדם, עודם ביראתם את ה'.

***

כאמור, אלול ר"ת "אני לדודי ודודי לי", ומשמעותו דסדר העבודה דחודש אלול הוא, אשר לכל לראש "אני לדודי" – התעוררות האדם אל הקדושה, ואח"כ "ודודי לי" – התגלות האלקות אל היהודי בעשי"ת.

ואמנם ייפלא, דרק "אני לדודי" הוא בחודש אלול, וה"ודודי לי" הוא בחודש תשרי – ואיך נכללים כולם בר"ת דחודש אלול?

אך ע"פ האמור מוכן: אין ה"ודודי לי" דחודש תשרי לולא העבודה וההכשרה דחודש אלול, כלומר: כל הגילוי המתגלה לאדם ("לי") בשעת הימים הנוראים, תלוי בכוחות נפשו הבאים לפני המלך מחודש אלול ("אני לדודי")¹².

***

לפנינו דיוק אחד מיני רבים בלשונות המאמר, ע"פ ביאורי כ"ק אדמו"ר זי"ע¹³:

בלשון המשל "יוצאין אנשי העיר לקראתו, ומקבלין פניו בשדה". ולכאורה, כיון שכוונתו לומר שהאנשים הפשוטים מקבלים את המלך במקומם הם – הו"ל לדייק בלשונו ולכתוב "מקבלים אנשי השדה את פניו בשדה", ומהו "אנשי העיר"?

אלא שבזאת ביקש רבינו הגדול להשיענו שכל איש ישראל, יהיה מי שיהיה, הרי הוא מ"אנשי העיר" – "עיר אלקינו", ורק שהם נמצאים בשדה, בגלות בתוך הגוף והנפש-הבהמית. והקב"ה בחסדו הגדול נותן ל"אנשי העיר" את האפשרות להקביל את פניו גם ב"שדה"¹⁴.

12. ובאמת לאמיתו, גדלה ורמה מעלת חודש אלול, בפרטים מסויימים, אפילו על מעלת ראש-השנה ויום הכיפורים!

והוא, מכיון אשר בחודש אלול מודגשת עבודת האדם התחתון, דאז הקבלת עומ"ש באה מבחירתו ורצונו ולא בהכרח ההתגלות האלוקית, וא"כ ה"ז מורה על "עבודת התחתונים", ונדע שלקב"ה נוגע מאוד עבודת התחתונים עוד יותר מכל הגילויים וההארות העליונות. ועפ"ז חודש אלול כולל בתוכו גם את המעלות דחודש תשרי, ועד שבמידה מסויימת הוא הגורם שיתגלו אח"כ מעלות עליונות אלו. וע"כ הוא כוללם יחד בר"ת שלם "אני לדודי ודודי לי".

13. לקו"ש ח"ד ע' 1344.

14. בפנים המאמר באות ב, מבאר רבינו הגדול נ"ע אשר "עיר" קאי אענייני קדושה; "מדבר" אשר לא ישב אדם שם – קאי על הקליפות והסט"א וענייני איסור רח"ל (ומרומו גם בל' "ארץ לא זרועה" – אשר המדבר זרוע בענייני "לא" והיפך הטוב); ו"שדה" קאי על דברי היתר, שהם עבור השתמשות האדם, "אדם העליון" זה הקב"ה. ובחודש אלול מקבילים פניו ית' ב"שדה", כלומר: בענייני העולם שאינם מנגדים לקדושה.

וכמבואר בהמשך המאמר אשר "אינו דומה מעלת השר, אם היותו בשביה – למעלת ההדיוט" – דגם כאשר נמצאים ב"שדה" יש הפרש והבדל בין "אנשי העיר" ל"אנשי השדה". וישראל עם קרובו, בכל מקום שהם, הרי הם "אנשי העיר".

וכיוצא בזה גם להיפך¹⁵: בלשון המשל "והוא מקבל את כולם בספר פנים יפות, ומראה פנים שוחקות לכולם" – והדגיש "כולם" ב' פעמים, להורות אשר המלך מקבל בסבר-פנים יפות לא רק את אלו שהצליחו לצאת מן המדבר (בחינת הקליפות¹⁶) ולבוא לקבל את פניו בשדה, אלא אפילו אלו שלא ניגשו בפועל אל המלך לקבל עול מלכות שמים, ורק בסתר ליבם רוצים ושמחים לעשות רצון קונם – גם אותם מקבל המלך ומראה להם פנים שוחקות.

צא ולמד מה יקר בעיניו ית' רצונו התמים של היהודי לעשות רצונו, ואף שאינו מקבל בפועל עול מלכות שמים, עצם זאת אשר הוא רוצה וחפץ בכך – הר"ז גורם שמלמעלה יש שמחה ורצון להקביל את פניו.

15. ד"ה אני לדודי תשכ"ו הנ"ל הע' 11.

16. ראה לעיל הע' 15.

(ויק"ר רפכ"ה) "אם נכשל אדם בעבירה וחייב מיתה בידי שמים מה יעשה ויחי' אם הי' למוד לקרות דף אחד קורא שני דפים וכו'", היינו שתשובה מכפרת אפי' על דברים שחייבים עליהם מיתת ב"ד.

ועפ"ז, גם הורג נפש במזיד שמקדים לערי מקלט, הנה אם עושה תשובה – תשובתו מכפרת.

ונמצא, שבזמן הזה, כפרת עיר מקלט היא רמז לא רק לעובר עבירה בשוגג, אלא גם לעובר במזיד ר"ל, שגם אצלו ע"י תשובה מתכפרים העוונות ונמחל העונש.

אשירה לה' כי גאה גאה

אז ישיר משה ובנ"י את השירה
הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה'
כי גאה גאה וגו'
(שמות טו, א)

אי' בכתבי האריז"ל (פרע"ח שער ר"ה פ"א)
שאלול ר"ת "אשירה לה' ויאמרו לאמר".

וצריך להבין מהי השייכות דר"ת זה
לתוכנו של חודש אלול?

וי"ל הביאור בזה:

השירה לה' היא על שם "כי גאה גאה",
ותרגם אונקלוס "ארי אתגאי על גיותניא" –
"גיותניא" אלו השרים והמזלות שלמעלה
שעל ידם נמשך השפע להנהגת העולם בדרך
הטבע (עיין בהמבואר בתורת מנחם חיי"ד ע' 71
ואילך, וש"ג), אך כאשר יהודי מוסר עצמו
להקב"ה, הרי הקב"ה מבטל בשבילו את

תשובה מכפרת גם על עבירות במזיד ר"ל

ר"ת של' אנה לידו ושמתי לך הוא
אלול לרמז כי חודש הזה נתנו
השי"ת לכפרה לכל מי שישגג וחטא
ועשה שום עוון בכל השנה
(פע"ח שער ר"ה פ"א)

הפסוק "אנה לידו ושמתי לך" בא בהמשך
לדין ההורג נפש בשגגה, שכאשר "לא צדה
והאלקים אנה לידו" שהרג רק בשוגג, אזי
"ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה" (שמות
כא, יג), שאם יגלה לעיר מקלט, ה"ז מכפר על
עוונו, כי "גלות מכפרת" (ראה מכות יא, ב תוד"ה
מידי. ספר החינוך מצוה תי).

עפ"ז יש לעיין במה שאלול ר"ת "אנה לידו
ושמתי לך", דאף ש"גלות מכפרת", אך לכאור'
זה רק להורג נפש בשגגה, ואיך זה קשור ל"כל
מי שישגג וחטא ועשה שום עוון בכל השנה"?

וי"ל הביאור בזה:

הדין הוא "אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין
לערי מקלט", שגם ההורג נפש במזיד ר"ל
הי' מקדים ללכת לערי מקלט, אלא שבהורג
במזיד "ב"ד שולחין ומביאין אותו משם"
(מכות ט, ב), ושופטין אותו.

והנה בזמן שדנו דיני נפשות, הנה המחוייב
בעונש כלשהו (אם בשוגג – גלות ואם במזיד
– מיתה) אף שעשה תשובה ונתחרט על
מעשיו, לא הועילה תשובתו שבלב, כי "אין
לדיין אלא מה שעיניו ראות" (ראה שו"ת נודע
ביהודה או"ח מהדו"ק סי' לה).

אך בזמן הזה שאין דיני נפשות,
ונשאר רק "דין ארבע מיתות" (סנהדרין מא, א)
שמקבל ענשו בידי שמים, הנה ע"ז אמרו רז"ל

ישיר משה ובנ"י את השירה הזאת] לה' ויאמרו לאמר אשירה", כי אז יצאו כל ניצוצין מהגלות", ע"י משיח צדקנו במהרה בימינו.

וידוי בלי עזיבת החטא

כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב, הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו (הלי תשובה פ"ב ה"ג)

יש לעיין מדוע מדמה הרמב"ם זה שלא גמר בלבו לעזוב ל"טובל ושרץ בידו", דלכאור' אם לא נתחרט בלבו על חטאיו, הרי ויודויו הוא דיבור בעלמא, וא"כ ה"ז כאילו לא טבל כלל?

ויש לומר הביאור בזה:

טבע כל אדם הוא, שכשאומר דבר בפיו ובלבו פנימה אינו מרגיש כן, ה"ה מתבייש בעת מעשה, ואינו מרגיש בטוב עם עצמו.

ונמצא, שאף שדיבור הוא ענין חיצוני בלבד, ויכול להיות שמדבר ההיפך מרגשותיו בלבו פנימה, מ"מ הרי הדיבור פועל רגש של בושה.

ועפ"ז יש לומר, שכמו"כ הוא בוידוי בלבד בלי עזיבת החטא, דאף שעדיין לא עזב החטא, שזהו עיקר מצות התשובה, מ"מ ה"ז נחשב כ"טבילה" כי גם הוידוי לבד פועל רגש מסוים של בושה בלב, והוא "מעשה" של תשובה.

אלא שכמוכן אינו יוצא בזה חובת וידוי, כי מצות וידוי היא רק כש"פיו ולבו שוין", ומבטא בפיו את רגשותיו בלב (ראה משנת" בזה בלקוטי שיחות חל"ח ע' 18), ולכן ה"ז נחשב כ"טובל ושרץ בידו".

השרים והמזלות שלמעלה, וההנהגה אתו היא בדרך שלמעלה מן הטבע - "אתגאי על גיוותניא".

וזהו ענינו של חודש אלול: ענין התשובה הוא לשוב אל ה' ולהתבטל אליו לגמרי, ועי"ז הקב"ה יתנהג עמנו לפנים משורת הדין ולמעלה מן הטבע.

ראשי תיבות אלול

חודש אלול הוא החודש בו עושים חשבון על עבודת השי"ת בשנה הקודמת, וחודש ההכנה לשנה הבאה.

לכן נרמזו בשמו של חודש זה שלשת העיקרים בעבודת השי"ת, כי ע"ז צ"ל החרטה והתיקון על העבר והקבלה טובה על להבא.

א. "אנה לידו ושמתי לך" (פרע"ח שער ר"ה פ"א) – דקאי על ערי מקלט. שבעבודת האדם זהו קו התורה, וכמארז"ל (מכות י, א) "דברי תורה קולטין".

ב. "אני לדודי ודודי לי" (פע"ח שם) – הקשר להקב"ה. שבעבודת האדם זהו קו העבודה – תפילה (ראה תענית ב, א), שתפלה הוא גם לשון "חיבור" (ראה רש"י בראשית ל, ה) ע"ש מקשר ומחבר את ישראל לאביהם שבשמים.

ג. "איש לרעהו ומתנות לאביונים" (ס' ערוגת הכוס בשם ס' אמרכל) – קו הגמילות חסדים.

וההקדמה והיסוד לכל ענינים האלו היא: (ומל ה' אלקיך) את לבבך ואת לבב (זרעך) – ענין התשובה (כמובא בבעה"ט דברים ל, 1).

שע"י כ"ז מביאים את הגאולה, וכמובא בכתבי האריז"ל (פע"ח שם) "אלול ר"ת [אז

בקשו פני

כו.

לְדוֹד ה' אֹרֵי וַיִּשְׁעֵי מִמֶּנִּי אִירָא ה' מְעוֹז חַיֵּי מִמֶּנִּי
אֶפְתָּח: בְּקִרְבַּי עָלַי מְרַעִים לֶאֱכֹל אֶת בְּשָׂרֵי צָרִי
וְאֵיבֵי לִי הִמָּה כְּשֶׁלּוֹ וְנִפְלוּ: אִם תַּחֲנֶנָּה עָלַי מִחֲנֶנָּה לֹא
יִירָא לְבִי אִם תִּקְוֶם עָלַי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי בּוֹטֵחַ:
אֶחַת שְׁאֵלְתִּי מֵאֵת ה' אֹתָהּ אֶבְקֹשׁ שְׁבֹתִי בְּבֵית
ה' כֹּל יְמֵי חַיֵּי לַחֲזוֹת בְּנֹעַם ה' וּלְבַקֵּר בְּהִיכְלוֹ:

עבודת התשובה דחודש אלול

השייכות בין "לדוד ה' גו" לחודש אלול / "ה' אורי וישעי" – ההכרה בקשר המיוחד בין השי"ת לבנ"י / "שבתי בבית ה'" – הרצון היחידי – להתקשר עם הקב"ה / "לחזות גו' ולבקר גו'" – התעוררות פרטית / פרטי העניינים ד"אורי" ו"ישעי" ו"מעוז חיי" בעבודה דאלול

א. ידוע המנהג (ראה מטה אפרים סי' תקפא ס"ו, וראה בנסמן שם) לומר בכל יום מימי חודש אלול (פעמיים ביום) מזמור כ"ז בתהלים – "לדוד ה' אורי וישעי גו'".

ואף שנוהגים לאומרו גם בחלק מימי חודש תשרי (הדעות בזה – ראה מט"א שם), מ"מ מזה גופא שבחודש אלול נוהגים לאומרו בכל יום מימי החודש, מובן שישנו קשר ושייכות מיוחדת בין חודש אלול, חודש התשובה, והעניינים המבוארים במזמור זה.

ויש לבאר זה, ובהקדם:

על הפסוק הרביעי במזמור, "אחת שאלתי מאת ה' וגו' שבתי בבית ה' וגו' לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו", הקשו במדרש (מדרש תהלים. הובא בילקוט שמעוני עה"פ, רמז תשז): "בתחלה אתה אומר אחת שאלתי שבתי בבית ה', ואח"כ אתה שואל כמה שאלות לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו גו'!?"

ומבאר ע"ז כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע בספרו לקוטי תורה (צו, ב), בשם רבו כ"ק המגיד ממעזריטש נ"ע, ש"אחת שאלתי" היא אמנם בקשה אחת – "שבתי בבית ה' כל ימי חיי" – אלא שבקשה זו היא בקשה כללית הכוללת בתוכה כמה פרטים, וזהו שהולך הכתוב ומפרט לאח"ז: "לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו", שבעצם פרטים אלו נכללו כבר מקודם בבקשה הכללית.

ב. ויש לומר, שאף שבקשת "אחת שאלתי" היא כלל לגבי הפרטים הכתובים בהמשך הכתוב; מכל מקום, בקשה זו גופא היא פרט ותוצאה ממה שנאמר לפניו, בתחילת וראש המזמור – ה' אורי וישעי גו':

הכלל והיסוד הראשון הוא, הידיעה וההכרה שהקב"ה הוא "אורי וישעי" והוא הוא "מעוז חיי". ורק לאחר שיהודי יודע ומרגיש שהקב"ה הוא מקור כל ההשפעות, יש מקום שיתפלל אליו ויבקש את בקשותיו – בתחילה, הבקשה הכללית "אחת שאלתי" ולאחר מכן, אף את הפרטים הכלולים בה: "לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו".

נמצא אפוא שישנם שלשה שלבים: א. הידיעה שהקב"ה הוא "אורי וישעי" ו"מעוז חיי". ב. בקשה כללית – "שבתי בבית ה' גו'". ג. פרטי הבקשה – "לחזות בנועם ה' גו'".

ג. שלשה שלבים אלו הנרמזים בפסוקי המזמור "לדוד ה' אורי וישעי", מורים על סדר עבודת התשובה של חודש אלול:

מצד ריבוי ההעלמות וההסתרים שבעולם הזה הגשמי והחומרי, יתכן מצב שיהודי ישכח ר"ל את הקשר המיוחד שלו עם הקב"ה ואף יתנהג באופן כזה שלא יהי ניכר ההבדל בינו לבין מי שאינו יהודי.

אשר על כן, כאשר מגיע זמן התשובה של חודש אלול ויהודי מתעורר ברצון לשוב מדרכו, הנה לכל לדאש עליו לדעת ש"ה' אורי וישעי וגו' ה' מעוז חיי" – הוא חייב לידע ולהרגיש את הקשר המיוחד שלו כיהודי, עם הקב"ה.

אמנם, זוהי רק תחילת העבודה. שכן גם כאשר יהודי יודע ומכיר בקשר המיוחד שלו עם הקב"ה, יכול להיות שיצרו הרע יתגבר עליו ויגרור אותו לרדוף אחרי תאוות עולם הזה. ובמצב כזה, הנה אף אם יהי מודע לכך שהמעשה האסור עשוי לנתק, כביכול, את הקשר בינו לבין הקב"ה, אין כל וודאות שיהי מסוגל להתגבר על פיתוי היצר.

לשם כך דרושה העבודה של "אחת שאלתי וגו' שבתי בבית ה'":

על היהודי לעורר בליבו רצון חזק ותשוקה עזה להמצא "בבית ה'", להיות קשור לקב"ה ובאופן של "שבתי" – ישיבה וקביעות – "כל ימי חיי". כאשר רצונו זה של היהודי להמצא בבית ה', יהי כה איתן וחזק אצלו, עד שיהי הוא רצונו האחד ויחיד – "אחת שאלתי", או אז יצליח ברצון זה להתגבר על כל הפיתויים.

אלא שגם התעוררות הרצון והמבוקש הכללי להמצא בבית ה', אינה מספקת. אם יהודי יסתפק חלילה בהתעוררות הכללית האמורה ולא יתקדם וימשיך מיד לפרטים, לתוצאה המתבקשת ממנה במעשה בפועל, יוכל להיות שהתעוררות זו לא תסייע לו בנוגע לפרטי עבודתו בפועל, ובענינים הפרטיים והמעשיים לא יצליח למלא את תפקידו.

זוהי הסיבה שלא די בהתעוררות ובבקשה הכללית – "אחת שאלתי" – אלא יש להתקדם ולהמשיך לפרטי הבקשה – לתת ביטוי להתעוררות בענינים פרטיים בעבודת השי"ת.

***

ד. ויש להוסיף ביאור בתוכן הפסוק הראשון שבמזמור – "לדוד ה' אורי וישעי ממי אירא ה' מעוז חיי ממי אפחד", דהנה אף שנתבאר לעיל שענינו של פסוק זה הוא רק הידיעה וההכרה הכללית בקשר המיוחד של יהודי עם הקב"ה, הרי הכרה זו כוללת בתוכה שני ענינים, וכדלקמן.

בפסוק זה נזכר שם הוי' פעמיים: "הוי' אורי וישעי . . הוי' מעוז חיי". ויש לדרוש את ב' השמות הוי' שבכתוב זה – כדברי רש"י (תשא לד, ו) על ב' שמות הוי' שבי"ג מדות הרחמים – "אחת קודם שיחטא ואחת לאחר שיחטא וישוב".

ביאור הענין:

שתי סיבות עלולות להביא את האדם לחטוא ח"ו: א. כאשר היצר הרע מנסה להסבירו ולשכנעו שמעשה זה אינו חטא כלל (ולפעמים אף מנסה לטעון שמעשה זה הוא מעשה טוב ומצוה). ב. אף שברור לו שהמעשה לחטא יחשב, אך אינו מוצא בנפשו עוז ותעצומות בכדי להתגבר על פיתויי יצרו.

כנגד שתי סיבות אלו דיבר הכתוב "הוי' אורי וישעי":

"אורי" – מלשון אור הקב"ה מאיר את עיניו של האדם, ע"י התורה שנק' "תורה אור", שיראה ברור אם מעשה זה הוא מצוה, או שהוא מעשה עבירה ח"ו.

"ישעי" – מלשון ישועה (וכמ"ש האלשיך עה"פ: וישעי, להושיע מיצה"ר), הקב"ה מסייע לאדם להתגבר על כל המכשולים ופיתויי היצר, לעמוד בכל הנסיונות ולהמנע מעשיית החטא. זהו שם הוי' הראשון – "הוי' אורי וישעי" – שעוסק ב"קודם שיחטא", סיוע מלמעלה שנועד למנוע את האדם מלחטוא.

אך ישנה בשם הוי' גם דרגא נעלית יותר – "שם הוי' דלעילא", שכוחו רב (לא רק למנוע אדם מעבירה, כי-אם גם) לסייע לאדם שנפל כבר בעבירה ר"ל. זהו שם הוי' השני המוזכר בפסוק – "הוי' מעוז חיי", שעוסק ב"לאחר שיחטא": גם אדם שכבר חטא, זוכה לסיועו של הקב"ה לחזור בתשובה שלימה; לשוב למצב של "וחי בהם", חיים של תורה ומצוות, ולא זו בלבד, אלא באופן נעלה יותר – "מעוז חיי".

ה. ביאור הפסוק האמור בעבודת התשובה של חודש אלול:

כאשר מגיע חודש אלול ויהודי נזכר בקשר המיוחד שלו עם הקב"ה, מופיע היצר הרע וטוען: הן אמת שאתה קשור עם הקב"ה, אולם הנך נמצא בעולם שהוא "מלא קליפות" המסתירות על האמת ולצדך אף ניצב היצר הרע שהוא "אומן במלאכתו" – הלא בין כה וכה לא תצליח לשמור על הקשר עם הקב"ה בחיי היום יום!

משיב לו היהודי מיד – כשנזכר בקשר שלו עם הקב"ה (עוד קודם שנכנס לפרטי העבודה דהמשך המזמור): "ה' אורי וישעי" – הקב"ה יאיר את עיניו להבחין בין טוב ורע, למרות כל ההעלמות וההסתרים, ואף יסייע לי להתגבר על כל פיתויי היצר, ובמילא – "ממי אירא"?! "

אלא שהיצר שב וממשיך לטעון: הסיוע האמור של הקב"ה נועד רק למי שעדיין לא חטא – "קודם שיחטא" – לאדם כזה הקב"ה מסייע שגם מכאן ולהבא לא יחטא. אמנם אתה, שכבר חטאת בכו"כ דברים – לך כבר לא יועיל הסיוע מהקב"ה...

עונה לו היהודי: "ה' מעוז חיי" – גם מי שכבר חטא, נותן לו הקב"ה את הכוח והעוז לעשות תשובה כדבעי, ולשוב לחיים אמיתיים, חיים של תורה ומצוות.

רצונו האמיתי של כל אחד מישראל

ידוע מ"ש בסה"ק (משנת חסידים מס' אלול פ"א מ"ג. פע"ח שער כד (שער ר"ה) פ"א) שבאלול מתגלות י"ג מדות הרחמים, ובס' לקוטי תורה (ראה לב, א) מבאר אדמו"ר הזקן ענין זה ע"פ "משל למלך שקודם בואו לעיר יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה ואזי רשאיין כל מי שרוצה להקביל פניו והוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות ככולם".

ונמצא שבחודש אלול מתגלה הקב"ה לכאור"א מבני ישראל, עד ש"מקבל את כולם בספר פנים יפות" וב"פנים שוחקות".

ולכאור' תמוה הדבר ביותר, דהרי ידוע דאלול ר"ת "אני לדודי ודודי לי", היינו שהעבודה דחודש אלול היא התעוררות והתקרבות האדם מצ"ע לעבודתו ית', ואיך יתאים זה עם המבואר דבאלול מתגלה המלך לכ"א בסבר פנים יפות וכו', והוא זה שמעוררם להתקרב אליו?

אך הביאור בזה, כי אף שהקב"ה מעורר את האדם לשוב אליו ולקבל מלכותו ית', אין זה שמעורר דבר חדש אצל בני ישראל שלא הי' אצלם מקודם, דהרי רצונו האמיתי דכאור"א מישראל בפנימיות נפש הוא לקיים רצון הקב"ה (ראה רמב"ם הל' גירושין סוף פ"ב).

ועפ"ז יובן דאף שבחודש אלול הקב"ה הוא "בשדה" ו"מקבל את כולם בספר פנים יפות" ומעורר את כולם לתשובה, הר"ז עדיין "אני לדודי", כי הרצון לשוב אליו ית' ולקיים רצונותיו נובע מ(רצונו האמיתי של) האדם עצמו.

אי תשובה נמנית במנין המצוות

נחלקו האחרונים אי תשובה נמנית במנין המצוות או לא; שיטת המנחת חינוך (מצוה ספד) היא דתשובה אינה מצוה (ע"ש), אמנם יש שחלקו עליו וס"ל דהוי בכלל מ"ע, וכן משמע בבירור דעת אדמו"ר הזקן באגת התשובה (פ"א) שכותב "והנה מצות התשובה מה"ת כו".

ונראה לבאר ב' שיטות אלו ע"פ פנימיות העיניים:

ידוע שהמצוות הן כנגד רמ"ח אברים ושס"ה גידים, וכשהאדם שלם בתרי"ג מצוות אזי הוא תמים בכל אברי הנפש ואם מחסר איזו מצווה ח"ו הרי נעשה מחוסר אבר (לקר"ת פר' נציבם ד"ה כי המצוה). ותשובה היא למעלה מכל המצוות, לפי שהיא מגעת בעצם הנפש שלמעלה מהכחות, ולכן בכחה למלאות הפגם שנעשה בנפש.

ועפ"ז מובנת השיטה שתשובה אינה מצוה, כיון שאינה כנגד אבר פרטי וכח פרטי בנפש, כי אם ענין כללי המגיע מצד עצם הנפש.

אמנם שיטת אדמו"ר הזקן היא שתשובה היא בכלל המצוות, כי תכלית המכוון הוא שהתשובה לא תשאר "למעלה" מכל הכוחות והמצוות, ותפעל רק רגש חרטה כללי, כי אם התכלית היא להמשיך את התשובה בתוך כחות הנפש ובתוך המצוות הפרטיות, שהתשובה תפעל תוספת חיות בקיום המצוות בפועל, ומהאי טעמא גם היא שייכת לפרטי המצוות.

ב' דרגות בתשובה

**"אמר ר"ע אשריכם ישראל לפני
מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם
אביכם שבשמים"
(משנה יומא פ"ח מ"ט)**

יש להבין את כפל הלשון "לפני מי אתם
מטהרים ו"מי מטהר אתכם"?

הביאור בזה:

בירידת הנשמה ב' פרטים: א. עצם הירידה
בגוף היא ירידה עצומה לנפש "מאיגרא רמא
לבירא עמיקתא" (לשון חז"ל – חגיגה ה, ב). ב.
כאשר האדם חוטא ר"ל, ה"ה מוריד את הנפש
ופוגם בה.

כנגד ב' ירידות אלו, ישנם ב' דרגות
בתשובה:

א. תשובה כפשוטה, הבאה על חטא ועוון.
תשובה זו היא בכוחו של כאו"א, וחובתו של
כל אדם לשוב בתשובה על חטאיו.

ב. תשובה נעלית יותר, שענינה השבת
הנפש למקורה, כמ"ש "והרוח תשובה אל
האלוקים אשר נתנה" (קהלת יב, ז). פעולת
תשובה זו אינה נקיון הנפש מחטא, כי אם
העלאתה למצב שהיתה בו קודם ירידתה
"מאיגרא רמא לבירא עמיקתא" להתלבש
בגוף (ראה לקו"ת ר"פ האזינו). תשובה זו מגעת
אחר התשובה הא', ואינה בכח האדם מצ"ע,
כי אם היא מצד גילוי מלמעלה הנמשך לאדם
לעוררו ולקרבו להשי"ת.

והם הם ב' הענינים הנזכרים במשנה:
"לפני מי אתם מטהרין" קאי על התשובה הא'

שהיא בכח האדם מצ"ע ("אתם מטהרין"),
ו"מי מטהר אתכם" קאי על התשובה הב'
הבאה מלמעלה ("מטהר אתכם").

תקיעת שופר – קול פשוט

כתב הטור (או"ח ריש סי' תקפא) "התקינו
חז"ל שיהו תוקעין בר"ח אלול... וכל החודש
כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה שנאמר
היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו". דתק"ש
היא התעוררות לתשובה.

והנה הבעש"ט המשיל את תקיעת השופר,
למלך שהלך בנו למדינה רחוקה עד שאבד כל
סימן שהוא בן המלך, וגם לשון אביו שכח,
ולאחר זמן נתעורר לחזור לאביו, אבל בחצר
המלך לא הכירוהו, עד שצעק בקול גדול,
ושמע המלך קולו והכיר שזהו בנו. וזהו
ענין השופר שהוא קול פשוט, שהתשובה
המתעוררת על ידי תקיעת תשובה היא תשובה
נעלית ביותר, צעקה פנימית מעומקא דליבא
(ראה המשך "וככה-תרל"ז" לאדמו"ר מהר"ש פ"ע).

ועפ"ז יש לבאר (בדרך החסידות) טעם
במה שאמרו בגמ' (ר"ה כז, ב) ד"כל הקולות
כשרים בשופר", דמכיון שענין השופר הוא
קול פשוט דוקא, כנ"ל, לכן אין נוגע "ציור"
ואופן הקול, אלא עצם קול השופר.

בגדר מצות תשובה ויודי

יקשה במ"ש הפוסקים דדי באמירת חטאתי לוידי אף שבש"ס משמע שהוא ויודי רק על שגגות ולא על זדונות ומרדים / יבאר דגדר הוידי הוא כתשובה עצמה, וכיון שעצם חיוב תשובה הוא רק בקבלה על להבא ולא בחרטה ה"ה לענין ויודי ולכך די באמירת חטאתי / יקשה בפלוגתת הש"ס במנין חילוקי כפרה דצ"ע במאי קמיפלגי / יבאר דעצם קיום תשובה הוא בקבלה על להבא, וחרטה על העבר הוא קיום המבוקש והתכלית דתשובה זו, ובזה תתבאר הפלוגתא

א.

יקשה במ"ש הפוסקים דדי באמירת חטאתי לוידי אף שבש"ס משמע שהוא ויודי רק על שגגות ולא על זדונות ומרדים

איתא ביומא (לו, ב) לענין ויודי תשובה:

ת"ר כיצד מתודה עויתי פשעתי וחטאתי, וכן בשעיר המשתלח הוא אומר (אחרי טו, כא) והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם. . דברי ר' מאיר. וחכ"א עונות אלו הזדונות וכן הוא אומר (שלא טו, לא) הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה, פשעים אלו המרדים (העושה להכעיס. רש"י) וכן הוא אומר (מלכים ב' ג, ז) מלך מואב פשע בי. . לכל חטאתם אלו השגגות וכן הוא אומר (ויקרא ד, א) נפש כי תחטא בשגגה, ומאחר שהתודה על הזדונות ועל המרדים חוזר ומתודה על השגגות (בתמי', אם על הזדונות ימחלו לו שוב אין צריך לבקש על השגגות. רש"י), אלא כך הי' מתודה חטאתי ועויתי ופשעתי לפניך אני וביתי וכו'.

פירוש, דנחלקו לענין סדר הוידי, דלר"מ מזכיר תחילה עונות ופשעים ואח"כ חטאים, כסדר שנזכרו בכתוב, ולרבנן מזכירם בסדר דחטאים קודמים לעונות ופשעים. ומסיק שם בשמעתין דהלכתא כרבנן.

וכן פסק הרמב"ם בריש הל' תשובה (פ"א ה"א), דכתב לענין חיוב ויודי: "כיצד מתוודין, אומר אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה וזהו עיקרו של ויודי".

אמנם בהמשך ההלכות, לענין חיוב וידוי שעל כל אחד ביוהכ"פ (שם פ"ב ה"ח. ע"פ יומא פז, ב) כתב הרמב"ם: "הוידוי שנהגו כל ישראל אבל אנחנו חטאנו (כולנו) והוא עיקר הוידוי". וכן פסק הטור (או"ח סי' תרז) והרמ"א (שם ס"ג)¹. ובשו"ע אדמו"ר הזקן (שם סעיף ד): א.ם. . אמר סתם חטאתי יצא ידי מצות וידוי.

ולכאורה קשה, דמסתימת הפוסקים בזה נראה להדיא דבאמירת "חטאתי" לבד סגי, ומתכפרים כל עבירות שעשה, היינו דבזה מתכפרים לו אף הזדונות והמרדסים², והוא פלא, דהא סברת רבנן היא דהמתודה על החמור מתכפר לו הקל, משמע דהמתודה על הקל עדיין אין החמור מתכפר לו. וא"כ, היאך פסקו דדי באמירת חטאתי לבד (שהיא על השגגות, כנ"ל בדברי רבנן), לכפר על כל העבירות, אף על זדונות ומרדסים³ !

ב.

יבאר דגדר הוידוי הוא כתשובה עצמה, וכיון שעצם חיוב תשובה הוא רק בקבלה על להבא ולא בחרטה ה"ה לענין וידוי ולכך די באמירת חטאתי

והנראה בביאור סברת הדברים בזה, בהקדם דלהנ"ל נמצאו ב' גדרים בחיוב וידוי. דאף שגם האומר חטאתי לבד יצא ידי עיקר החיוב, מיהו שלימות הוידוי לכתחילה הוא דוקא כשמזכיר "אנא השם חטאתי עויתי פשעתי כו' והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה", כמ"ש הרמב"ם. ויתירה מזו כתב בספר המצות⁴, דבוידוי צריך גם

1) אבל להעיר משל"ה הובא במ"א שם.

2) בלח"מ הל' תשובה פ"ב שם כתב שצריך לומר גם עוינו פשענו אלא שהרמב"ם סמך על מה שמפרש לעיל רפ"א [ובפרט שבכו"כ דפוסים וכת"י (נסמנו ב"ספר המדע" לרמב"ם ירושלים תשכ"ד) הגירסא "אבל אנחנו חטאנו כול' (או וגו')"]. וראה גם פר"ח או"ח שם סק"ג (בסופו). פרמ"ג שם א"א סק"ה. מנ"ח מצוה סוד.

אבל בשו"ע אדה"ז (וכן בטור ורמ"א שם) מוכרח שכוונתו רק ל"חטאתי" (שהרי אינו מזכיר כלל עויתי פשעתי בעיקר הוידוי). וראה ג"כ כד הקמח ע' וידוי מדרז"ל.

3) אבל להעיר מראב"ע פ' אחרי (טז, ל): חטאת

שם כלל ע"כ תמצא על השגגה ועל הזדון.

4) מ"ע עג. וכ"כ בחינוך מצוה סד. יראים סי' שסג (בוידוי בעת הבאת חטאת). ובחובת הלבבות שער התשובה רפ"ד ב"גדרי התשובה": שיתודה בהם ויבקש המחילה עליהם. ועד"ז בחבור התשובה להמאירי (מאמר א' פ"ח) בארבעה "תנאי התשובה". וברס"ג (בספר האמונות והדעות מ"ה פ"ה) בד' "עניני התשובה הזכיר רק "בקשת כפרה" (ולא – וידוי^א).

ולהעיר מאגרת התשובה לאדמו"ר הזקן פ"א: "לא הזכירו הרמב"ם והסמ"ג כו' רק הוידוי ובקשת מחילה"^ב. ובספר המצוות להצמח-צדק מצות וידוי ותשובה ריש פ"א: הוידוי הנק' בקשת מחילה כדאי' ברמב"ם פ"א כו"ג.

א) ולא מנה וידוי במנין המצות שלו (ראה ביאור הרי"ף פערלא לסהמ"צ רס"ג פרשה מב).

ב) ב"בקשת מחילה" לכאורה כוונתו רק להרמב"ם (בסהמ"צ) ולא להסמ"ג, שהרי בסמ"ג (מ"ע טז) לא נזכר (בפירושו) בקשת מחילה. וראה בשוה"ג הערה ג)

ג) וצנ"ק שהרי ברמב"ם שם לא נזכר "בקשת מחילה". ואולי הכוונה ל"אנא (השם) שברמב"ם (ועד"ז בסמ"ג) שם. ולהעיר ממניח שם (ע"ד אמירת "אנא השם").

להוסיף בקשת כפרה ("ויבקש כפרה⁵). ונמצא דב' גדרים בזה, עיקר מצות הוידוי (שלזה די באמירת חטאתי), ושלימות הוידוי שבו נכללו עוד דברים.

יש לבאר תחילה תוכן ענין הוידוי ע"פ גדרו בהלכה, שעפ"ז יבואר לנו היטב מילתא בטעמא, מה שבאמירת חטאתי לבדה די כבר לעיקר חיוב וידוי, אף שלכאורה הוא וידוי רק על שגגות ולא על זדונות ומרדים.

הנה, כבר מבואר בפוסקים בדיני תשובה, דעיקר גדר מצות תשובה אינו בתענית וכפרה וכו', אלא עצמיות חיוב התשובה שחייבה תורה הוא רק כמה שמחליט בעצמו שלא יחטא עוד נגד דיני התורה (ובלשון הרמב"ם (הל' תשובה פ"ב ה"ב): "ומה היא התשובה, הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשה עוד"). ובאגרת התשובה מאדמו"ר הזקן (פ"א) ג"כ הכריע בזה, ד"מצות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד. . שיגמור בלבו בלב שלם לכל ישוב עוד לכסלה כו' ולא יעבור עוד מצות המלך כו'". ונראה בלשונו, דר"ל דדוקא זהו חיוב תשובה, ולא שאר דברים שזכרו לעשות ביחד עם התשובה כמו חרטה וכו'. פירוש, דעיקר התשובה הוא רק בנוגע להעתיד, משא"כ החרטה והכפרה הם על העבר שיימחל לו ויתכפר עונו שעשה (משא"כ החרטה ושאר עניני התשובה הם בגדר שלימות התשובה שנוסף על עיקר ענינה, ויבואר לקמן בע"ה).

ועד"ז יש לומר בענין הוידוי (שהרי הוידוי הוא התשובה, דענין הוידוי הוא מה שמוציא תשובתו בפיו⁶), דעיקר עצמו של חיוב וידוי הוא כתשובה עצמה⁷ – כמה שנוגע לקבלה על לעתיד לקיים דיני התורה⁸. היינו, דבמה שמודה ומתוודה שמה שעשה הוא חטא הוא כמו הקדמה וסניף לזה שמחליט עתה שלא לעשות עבירה, דכיון שמכיר עתה שהמעשה שעשה הוא דבר שאסור על פי התורה לכך גומר בלבו שלא לעשותו בעתיד.

אבל אין העיקר כאן בעצם מה שמתחרט וניחם על החומרה הגדולה בזה שהוא עשה העבירה ההיא, רק עצם הידיעה וההכרה שמודה דמעשה ההוא הוא איסור תורה (שזוהי הקדמה לקבל על עצמו לא לעשות כזה מעשה בעתיד).

5) כ"ה בהוצאת קאפח. ובדפוסים לפנינו: ויבקש המחילה.

6) ועד שרק מצות וידוי נמנה במנין המצות להרמב"ם, כמשנ"ת בארוכה במ"א [קובץ "ירח האיתנים" דאשתקד ע' לו, ע"פ לקו"ש חל"ח ע' 18 ואילך. חידושים וביאורים בש"ס סי"ח. – נדפס גם בלקוטי ביאורים לתניא ח"ב ע' מב ואילך. ועיי"ש (ולקו"ב סוף ע' מא ואילך) שזהו הביאור במ"ש הרמב"ם (שם פ"ב ה"ג) ד"כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב ה"ז דומה לטובל ושרץ בידו כו' – כי ע"י דוגמא זו מובן

איך שוידוי ענינו ביטוי התשובה שכלב בדיבור, עיי"ש].

7) אלא שמ"מ גם "עיקר הוידוי" אינו מעכב במצות התשובה עצמה (שהיא עזיבת החטא קבלה בלב) – ראה קרית ספר ריש הלכות תשובה. מנ"ח דלהלן הערה 25.

8) ובזה יומתק זה שהרמב"ם (הל' תשובה פ"ב ה"ג) מביא הדוגמא ד"טובל ושרץ בידו" למי ש"מתודה בדברים (ולא גמר בלבו לעזוב" (ולא הזכיר כאן "חרטה" כדלעיל ה"ב) – ראה לעיל הערה 6).

ולזה אי"צ דוקא שיזכיר בוידוי זה חומרות החטאים וכו', להזכיר מה שמרד הוא והזיד וכו', אלא אף כשאומר "חטאתי" בלבד שבזה לא פירש בדבריו מה שבעבירה היא עשאה מתוך מרידה וזדון, רק מזכיר עצם מעשה האיסור שעשה (ד"חטאתי" היינו אפי' בשגגה, כלומר שבאמירה זו רק מכריז על המעשה ההוא שהוא מעשה איסור אבל אינו מכריז על אופן החמור שבו עשה הוא את המעשה, כיון שאמירת "חטאתי" אינה מרמזת לחומרת העשי' של הגברא, כנ"ל מיומא). כי לענין עצם החיוב של וידוי נוגע רק שמכיר ומודה שהמעשה ההוא אסור ע"פ תורה, אבל לא נוגע גודל אשמתו בעשי' ההיא.

ובסגנון אחר, עיקר חיוב וידוי הוא על החפצא דמעשה העבירה, ולא על הגברא מה שמרד והזיד וכו'. כיון שנוגע לחיוב תשובה שהיא קבלה שלא לעבור על דין התורה, וכשיודע שמעשה פלוני הוא עבירה, מקבל על עצמו שיזהר שדבר זה לא יעשה לעולם (אפי' בשגגה) כיון שהוא מעשה המנוגד לדין התורה.

ודוקא לשלימות קיום החיוב וידוי, צ"ל בהוידוי גם חרטה על העבר דע"מ שיתכפר לו וכו' (ולדעת כמה⁹ שלימות הוידוי הוא גם לבקש שימחלו לו מן השמים) – בעי גם להתוודות ולהתעצב על אשמתו במה שהזיד ומרד וכו', כיון שמשלימות התשובה הוא שיהי' גם וידוי על העבר ולא רק קבלה לעתיד, כמשי"ת להלן בארוכה. ולחרטה זו על העבר בעינן גם וידוי שהוא על העבר, וזהו ששלימות הוידוי הוא שיאמר חטאתי עויתי פשעתי, שיזכיר גודל אשמו בעבר, מה שמרד והזיד וכו'.

ובזה א"ש מה שהקשינו היאך די באמירת חטאתי אף שחכמים אמרו כברייאתא שצריך להתוודות על החמורות. די"ל שמ"ש הפוסקים דדי באמירת חטאתי, זהו לענין עצם חיוב וידוי, שהוא קבלה על להבא, ובזה די בוידוי אף בלשון שלא נשמע ממנו חומרת העשי' במרד וזדון, כנ"ל. משא"כ חכמים ור"מ מיירי בכללות חיוב וידוי, גם בשלימות קיום וידוי (ולא רק בעצם החיוב שיוכל לצאת ידי המצוה), שהוא דוקא בחרטה שלימה על העבר, וצריך שיזכיר ויודה על גודל זדונו ומרדו.

ג.

יקשה בפלוגתת הש"ס במנין חילוקי כפרה דצ"ע במאי קמיפלגי

וליתר ביאור בהא דאמרינן, דעצם חיוב תשובה הוא רק בקבלה על לעתיד, וכל הדברים של חרטה וכפרה הם רק משלימות התשובה ולא מעיקרה – יש להקדים פלוגתת תנאי לענין כפרה, דהכי איתא ביומא (פו, א)¹⁰:

שאל ר' מתיא בן חרש את ר' אלעזר בן עזרי' ברומי שמעת ארבעה חלוקי כפרה שהי' ר' ישמעאל דורש. אמר, שלשה הן ותשובה עם כל אחד ואחד, עבר על עשה ושב אינו זז

9 – נסמנו לעיל הערה 4.
10 יומא פו, א. וראה ירושלמי סוף יומא (וש"נ)
— בשינוי (כדלקמן בפנים והערה 12). אבות דר"ג
פכ"ט, ה. מדרש משלי פ"י. וראה תוספתא יומא
פ"ד, ט. מכילתא יתרו כ, ז.

משם עד שמוחלין לו כו', עבר על ל"ת ועשה תשובה תולה ויוהכ"פ מכפר כו', עבר על כריתות ומיתות בי"ד ועשה תשובה תולה ויוהכ"פ תולין ויסורין ממרקין כו', אבל מי שיש חילול השם בידו אין כח לא בתשובה לתלות ולא ביוהכ"פ לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת כו'.

והקשו כבר המפרשים מהו שהשיב ראב"ע לרמב"ח דלא ארבעה הן אלא שלשה, הא אף הוא מנה ארבעה חלוקי כפרה – עשה, לא תעשה, כריתות ומיתות בי"ד וחילול השם?

ומצינו ע"ז ב' תירוצים:

(א) המהרש"א¹¹ כתב לתרץ (וכן הוא להדיא בירושלמי¹², כמו שהביא שם), דלראב"ע שלשה הם כי התשובה ה"ה "עם כל אחד ואחד", ונמצא דמצות עשה אינם חלוקה בפ"ע כיון שאין להם כפרה אחרת שאינה בשאר החלוקות, ואין היא מחולקת להיות בסוג רביעי¹³. דחילוקי הכפרה שלשה הם: יו"כ, יסורים ומיתה.

(ב) בס' העקידה¹⁴ כתב לתרץ, דשלשה הן כיון שחלוקה האחרונה אינה מן המנין, דבחלוקי כפרה נמנים רק אלו ש"האדם יתכפר בהם בחייו", "אין המתים נכנסים למנין חלוקי כפרה אלא בעלי תשובה שהם חיים"¹⁵. ולכך אין חילול השם במנין החלוקות¹⁶ כיון שהוא דבר ש"לא יכופר עד ימותו".

16) ואף שתשובה "צריכה לכולן" (לשון רש"י שם) – מ"מ אפשר למנותה בה"חלוקי כפרה"^א, כי: (א) מכיון דבמ"ע צריך רק תשובה, הרי זה דתשובה לבד מכפרת הוי חלוקה בפ"ע. וראה גם פסקי הרי"ד שם. (ב) בפרט את"ל דבכל אחד מהחלוקי כפרה צ"ל התשובה באופן אחר (בעבירות חמורות – תשובה חזקה יותר וכו')^ב, הרי ודאי דזה שבמ"ע תשובה לבד מכפרת הוי חלוקה בפ"ע (מכיון שאינה דומה תשובה זו להתשובה שצ"ל בשאר חלוקי כפרה). (ג) ודוחק קצת – "חלוקי כפרה" פירושו (לא דברים המכפירים, כי אם) חלוקי העבירות^ג בנוגע (לא לעונש שלהם, קרבנם וכו' – כ"א) לכפרתם, שהם ד'.

11) חדא"ג שם. וכ"ה בפסקי הרי"ד יומא שם.

12) שם (ג' הם חוץ מן התשובה).

13) כפשטות לשון הגמרא "ג' הן ותשובה עם כל אחד", וכפרש"י ד"ה א"ל יומא שם (כמ"ש בחדא"ג שם) – "אבל תשובה אינה מן החלוקים שהיא צריכה לכולן". וראה שוה"ג הג' להערה 16.

14) פרשתנו שער סג ד"ה ועתה ראה. הובא בתוספות יוה"כ (למהר"ם חביב) יומא שם ד"ה שאל (ושם, שכן מפרש בכס"מ הל' תשובה סוף פ"א, עיי"ש). וכן מוכח דעת מגורת המאור בהקדמה לנר ה'.

15) תוספות יוהכ"פ שם.

(א) ובלאו הכי **מוכרח** לפרש כן בתוספתא (ומכילתא) שם שמונה **ארבעה** חלוקי כפרה כו' (גם) עבר על עשה כו'.

(ב) עיין תניא ח"א פ"א: אם שב בתשובה הראוי' כו' **בשלשה חלוקי כפרה** כו'.

(ג) וכן משמע בפרש"י שם ד"ה חלוקי כפרה ("שחלוקין בכפרתן"). ד"ה א"ל ("שיש עבירה שהיא צריכה לזה ואינה צריכה לזה"). אבל ראה הערה 13.

ועל פירוש המהרש"א קשה¹⁷, בדבררי ראב"ע לא נתחדש מאומה להלכתא או לגדרי כפרה במה שחלק על רמב"ח לומר דלא ארבעה הן אלא שלשה, ורק בא לחלוק היאך יותר נכון להגדיר מנין החלוקות, אבל שום ענין בדיני כפרה לא הוסיף בדבריו. דגם רמב"ח ששאלו ודאי סבר בשיטה אחת עמו דעל מ"ע די בתשובה, וכל שנתחדש בדבררי ראב"ע הוא היאך נכון יותר להחשיב מנין החלוקות¹⁸.

ותו קשיא לפירושו, מהי סברת הפלוגתא בין רמב"ח (והכי איתא נמי בתוספתא¹⁹) דס"ל שיש לכלול התשובה בחלוקי כפרה, לבין ראב"ע דס"ל דאין להכלילה.

ומחמת קושיות הללו נחלק בעל העקידה על המהרש"א, לומר דחידוש נשנה כאן בדבררי ראב"ע, דגדר כפרה הוא דוקא מחיים. אבל לאחרי מיתה "לא שייכא בי' כפרה"²⁰. ודבררי העקידה מסתברים יותר.

"תשובה עם כל אחד", כ"א) "חוץ מן התשובה" (כבירושלמי).

18) אבל ראה שירי קרבן לירושלמי סנהדרין ריש פרק חלק.

גם אפשר לומר דלרמב"ח כיון שהתשובה בכאו"א היא באופן אחד (כנ"ל הערה 16) אפשר למנות תשובה בחלוקי כפרה, משא"כ לראב"ע כיון שהתשובה היא בעיקרה ובנקודה שווה בכאו"א לכן אינה מה"חלוקי כפרה".

אבל – ה"ז דוחק גדול לומר שהתשובה בכהנ"ל נחשבות לאחת כיון ששווה היא בנקודתה (משא"כ בהפועל). ומלשון אדמו"ר הזקן (נעתק לעיל בשוה"ג ב' להערה הנ"ל) מוכח, שגם לראב"ע דג' חלוקי כפרה הן יש חילוק באופן התשובה בכ"א מהחלוקי כפרה.

19) שם. ומזה מוכן דלא בטלה דעה זו גם לאחרי מענה ראב"ע.

20) לשון העקידה שם.

17) נוסף ע"ז שרק לפירוש העקידה מודגש בלשון ראב"ע גופא מה הם הג' חלוקים – כי תיכף לאחרי אמרו "ג' הן כו" מונה הג' חלוקים "עבר על עשה כו' ל"ת כו' כריתות ומיתות ב"ד כו", ואח"כ מסיים "אבל (המורה על ענין חדש שלפעמים אינו בהמשך לקודמו. וראה גם תוס' יוהכ"פ שם) מי שיש חילול ה' בידו כו'";

משא"כ לפירוש המהרש"א נמצא, ש"ג' הן" קאי – לא על הבבא שבאה תיכף לאח"ז, כ"א מתחיל מהבבא עבר על ל"ת כו" (ומפסיקה ביניהם הבבא "עבר על עשה כו'")!

[ואף שגם בירושלמי הלשון – (א) "ג' הם כו'" ולא קאי על הבבא שלאח"ז "עבר על מ"ע כו'" (כנ"ל בפנים והערה 12), (ב) גבי חילול השם "אבל מי שנתחלל בו ש"ש כו'",

הרי שם מפורש "חוץ מן התשובה" ואין מקום לטעות ד"עבר על מ"ע כו'" נכלל ב"ג' הם"^א; משא"כ בבבלי, אם כונתו כן הול"ל (לא

א) וכן בתוספתא יומא שכותב "אבל" בבבא דחילול השם – אין מקום לטעות שלא נכלל בה"חלוקי כפרה", שהרי מפורש שם "ארבעה חלוקי כפרה".

ומה שמדגיש (בירושלמי ותוספתא שם) "אבל" – הוא מכיון שסו"ס חילול השם שונה מג' בבות שלפנ"ז בענין עיקרי, כפנים (וראה תוס' יוהכ"פ שם באו"א קצת). ועוד י"ל. ואכ"מ.

אלא שעדיין הדברים דורשים ביאור, מהי סברת ראב"ע הלזו, הא כיון שאחר המיתה מ"מ מתכפר העוון (ורק "לא יכופר עד ימותו")²¹, ו"אין מזכירין לו דבר כו' לענשו ע"ז ח"ו בעוה"ב"²² – מ"ט לא חשיב כפרה, ועדיין לא נתבאר גם להעקידה מאי נפק"מ²³ בין רמב"ח לראב"ע אי חשיב כפרה.

ד.

יבאר דעצם קיום תשובה הוא בקבלה על להבא, וחרטה על העבר הוא קיום המבוקש והתכלית דתשובה זו, ובוה תתבאר הפלוגתא

והביאור בזה, דהנה איתא ביבמות (כב, ב) גבי הא דאמרי' התם במתני' (שם, א) דבן חייב על הכאת וקללת אביו "מכל מקום":

מכל מקום לאתווי מאי, אר"י לאתווי ממזר . . (ומקשי) אמאי קרי כאן ונשיא בעמך לא תאור (משפטים כב, כז) בעושה מעשה עמך (והאי אביו לאו עושה מעשה עמך הוא שהרי בא על הערוה והוליד ממנה ממזר. רש"י). (ומשני) כדאמר רב פנחס משמי' דרב פפא בעושה תשובה הכא נמי כשעשה תשובה. (ומקשי) והאי בר תשובה הוא והתנן (חגיגה ט, א) שמעון בן מנסיא אומר איזהו מעוות לא יוכל לתקון (קהלת א, טו) זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר. (ומשני) השתא מיהת עושה מעשה עמך הוא (הואיל ושב עושה מעשה עמך הוא, ונהי נמי דעונו גלוי ונזכר כל זמן שממזר קיים מיהו מתשובה ואילך בכלל עושה מעשה עמך הוא. רש"י).

חזינן, דאף מי שאין עוונו מתכפר ונמחל כלל, ונשאר הפגם שעשה בעולם, מ"מ יצא כבר ידי חיוב תשובה להיות נקרא עושה מעשה עמך.

וביאור הדבר הוא במה שרמזנו בדברינו לעיל, דבחיוב תשובה ישנם ב' גדרים (שמהם נסתעפו ב' הגדרים דלעיל בוידוי). דעצם חיוב מצות תשובה הוא כלשון הנ"ל באגרת התשובה, "עזיבת החטא בלבד"²⁴, שמקבל עליו לקיים הדינים מכאן ולהבא. מיהו ישנה גם

23 (ודחק גדול לומר שנוגע להגוף כשיקום בתחית המתים.

24 להעיר מלשון הרמב"ם הל' תשובה (פ"ב ה"ב): ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד כו' וכן יתנחם על שעבר כו'. וראה לעיל הערה 8.

21 בעקידה שם: "לא זכרו בו כפרה . . כי אחר המות אינו הוא עצמות האדם . . אבל הוא במציאות נבדל מהראשון". אבל צריך ביאור, שהרי עיקר האדם הוא נשמתו (ועוד שהכפרה לאחרי מיתה – נוגעת גם להגוף, כמרז"ל (סנהדרין צא, ריש ע"ב) "מביא נשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד"). ולכן נראה ככפנים.

22 (לשון אדה"ז – אגרת התשובה ריש פ"ב.

שלימות קיום מצות תשובה, נוסף על עצמו של חיוב תשובה, שלא רק שמקבל על להבא אלא גם מתחרט על העבר ועושה מעשי כפרה עד שימחלו לו מן השמים.

וכיון שהכפרה היא רק שלימות התשובה ואינה מעצם גדר החיוב, אין היא מעכבת כלל בתשובה²⁵. ולכך אף באיסורי תורה שאינן מתכפרים לעולם, גם לא ע"י יו"כ ויסורים כו' כהוליד ממזר דלעיל, מיהו עצם חיוב תשובה שייכא בי' שמקבל על עצמו על להבא שלא לעשות איסור. מיהו חרטה וכפרה אינם דברים שחוץ לענין התשובה, רק הם משלימות התשובה עצמה (שלכן הביאום בכל הספרים הפוסקים לענין תשובה, כשערי תשובה לרבינו יונה, חובת הלבבות, ואגרת התשובה).

ובהסברת הדברים י"ל, דחיוב תשובה עצמו הוא רק החיוב על האדם לעשות מעשה תשובה אבל אי"ז מכלל החיוב דמצות התשובה, מה שיתקיים המבוקש והתכלית שבמעשה התשובה שיימחל לו מן השמים, רק האדם מחוייב במעשה תשובה (שמחליט לא לעבור איסור עוד) ובוה סגי לצאת ידי החיוב. אלא שהמבוקש והתכלית²⁶ מתוכן המצוה הוא גם במה שיתכפר לו, ולכן בקיום תוצאה זו מתשובתו נעשית תשובתו מושלמת²⁷. ולכך אמרי' דלשלימות התשובה בעינן חרטה על העבר כי בזה יתכפר לו ותהי' תשובתו שלימה, שתתקיים תכליתה. מיהו אין דבר זה מעכב לעצם קיום החיוב דתשובה²⁸.

הנה, פשוט דקיום מצוה שייך דוקא מחיים, וכהא דאמרו בשבת (ל. א. וש"ג) עה"פ (תהלים פח, ו) "במתים חפשי": כיון שמת אדם נעשה חפשי מן התורה ומן המצוות. ולכן

דרשע) – ואיך יענישוהו או אפילו יזכירוהו דבר וחצי דבר (לשון אגרת התשובה ריש פ"ב ע"פ ב"ק ע, ב) ע"ז שנעשה אחר (ע"ד שינוי השם דמבטל גזר דין – סמ"ג (מ"ע טז) ור"ן הובאו בחדא"ג מהרש"א לר"ה טז, ב).

28) וע"ז זה (ולא ממש) מצינו בתפלה, שענינה בקשת צרכיו (רמב"ם ריש הל' תפילה. ועוד), שיש בה ב' ענינים: א) המצוה שעל האדם – לבקש ולבתפלל כו', ב) המבוקש דתפלה, שהקב"ה ימלא בקשתו; ומ"מ גם כשיודע שלא תמולא בקשתו – כי עליו נאמר (ישעי' א, טו. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ז) "גם כי תרבו תפלה אינני שומע" – הרי פשוט שבתפלתו מקיים מצות התפלה. וראה לקו"ש חכ"ב ע' 119.

25) עיין מנ"ח מצוה שסד (ומוכיח כן מש"ס קדושין מט, ב. עיי"ש. וראה חלקת מחוקק לשו"ע אה"ע סי' ל"ח סקמ"ד). ועייג"כ תשובת חת"ס "קובץ תשובות" (ירושלים תשל"ג) תשובה כא. בית אלקים (להמבי"ט) שער התשובה פ"ב.

26) אף שנקודתה – ככלל המצוות – לקיים זה שציוונו לעשות תשובה.

27) ואף שעצם התשובה היא "עזיבת החטא בלבד" (שאינה שייכת לכאורה לכפרה), כנ"ל בפנים – מ"מ, הכפרה היא מסובבת מעצם התשובה (שלכן היא יכולה להיות המבוקש ותכלית שלה), כי ע"י עזיבת החטא נעשה (בדוגמת) מציאות אחרת (ויתרה מזו מצירות הפכית: צדיק – היפך

כשם שמצות תשובה היא דוקא מחיים²⁹, גם ככפרה, שרק זו שהיא מחיים תהא נחשבת להיות מגדר שלימות מצות תשובה. משא"כ כפרה שלאחר מיתה א"א שתהא נחשבת בגדר זה להיות קיום מצוה בשלימות, שהרי לאחר מיתה אין שייך עוד קיום מצוה.

וזהו שחידש ראב"ע לומר דכל גדר חילוקי כפרה הוא כפרה שהיא כסניף ושלימות לקיום מצות תשובה, דכיון שכפרה בעצמה אינה ענין לעצם התשובה ממש (כי גדר מצות תשובה הוא בקבלה על להבא ולא בחרטה על העבר) ורק שהוא שלימות קיום המצוה תשובה שמתקיימת תכליתה להיות עונו מחול, א"כ זהו דוקא בכפרה המתקיימת בחיים שאז נשלם מעשה תשובתו בחיים.

ולכן ס"ל לראב"ע דאין חלול השם מכלל חילוקי כפרה, דלראב"ע עסקינן דוקא בחילוקי כפרה שהם שלימות בתשובה³⁰ (או יותר מזה, מיירי רק בכפרה הבאה ע"י התשובה – "ונקה, מנקה הוא לשבים"³¹), ולא מנה חלול השם שהוא גדר חדש של כפרה

המשך הברייתא "מנקה הוא לשבין כו" (כדמשמע קצת ג"כ בע"י שם. ס' המוסר (לר"י כלץ) פ"ב) – יומתק ביותר מה שאדה"ז מפרש דראב"ע בכבלי מפרש הג' חלוקי כפרה בשייכות לתשובה (ככפנים), כי הוא המשך הברייתא ד"מנקה הוא לשבין כו"; משא"כ בירושלמי שלא הובאה שם התחלת הברייתא, חלוקי הכפרה אינם בשייכות לענין התשובה, ולכן גם ראב"ע מודה שחילול השם הוא בכלל חלוקי כפרה.

[ומה שראב"ע מונה רק ג' חלוקי כפרה (ולא ד', כרמב"ח) – יש לומר, שמונה רק החלוקות שהכפרה בהן היא חידוש, מכיון שבאה מלמעלה (משא"כ בכפרה שמצד תשובה, אין בה חידוש (כ"כ) מכיון שהאדם שב ותיקו עונותיו. ע"ד מ"ש בצפנת פענח (להרימ"ט) רלג, ב). ועוד י"ל. ואכ"מ].

29 ונפק"מ גם באופן התשובה – שצ"ל באופן ששייך להגוף^א ותשובת ר' אלעזר בן דורדייא ש"געה בככי' עד שיצתה נשמתו" (ע"ז יז, סוף ע"א) הייתה ע"ד הוראת שעה (ראה תניא סוף פמ"ג. מאמרי אדה"ז תקס"ב (ע' ז', יג)). וראה המשך תער"ב פרק שב: וגם לא ע"י סיגופים ותעניות ששוברים הגוף (ראה תורת הבעש"ט – היום יום ע' כג).

ואולי י"ל שזהו הטעם הפנימי למ"ש אדמו"ר הזקן הענין ד"אסור לו להרבות בתעניות כו" באגרת התשובה (פ"ג). וי"ל דמ"ש שם (בנוגע למספר הצומות העודפים על רנ"ב וכו') "יפדה בצדקה" הוא בדוקא (ולא שיכול לפדותם בצדקה). ואכ"מ.

30 שלכן מדגיש "ותשובה עם כל אחד".
31 יומא שם. ואת"ל ש"שאל רמב"ח כו" הוא

(א) להעיר מד"ה אחרי מות, תרמ"ט (ספר המאמרים תרמ"ט ע' רלד) בפי' בקרבנתם גו' רצוא בלי שוב. וראה אוה"ת ריש פרשתנו.

(ב) ומ"ש בלקוטי תורה ובספר הליקוטים להאריז"ל תהלים לב – הוא לתרץ במה בא לעוה"ב ובמה יתכסה.

בפני עצמו. משא"כ רמב"ח מיירי בכפרה כענין בפ"ע ולא כשלימות התשובה, ולכך מנה חלול השם בכלל כפרה³².

אחרים" (רש"י ד"ה חה"ש יומא שם) – אין לו כפרה מחיים הוא ע"ד מ"ש רש"י (ד"ה השתא יבמות כב, ב – לענין העון דהוליד ממזר שאינו יכול לתקון) ד"עונו גלוי ונזכר (כל זמן שממזר קיים); וא"כ י"ל, שעי"ז שמחזיר בתשובה אותם שהחטיא ומקדש שם שמים בהם, שעי"ז שוב אין "עונו גלוי ונזכר", יש לו כפרה^א. ועל דרך מ"ש בשערי תשובה לאדמו"ר האמצעי (ח"ב מב, סוף ע"ד. וראה גם שם ח"א נד, סוף ע"ד) ה"מעשה שהי בבע"ת א' . . ומתו פתאום . . כל ממזרים הנולדים מעונו כו".

32) וי"ל שנפק"מ גם בפועל. כי לפי ראב"ע [שהכפרה שהיא תכלית התשובה היא מחיים דוקא], וע"פ הכלל דאין לך דבר שעומד בפני התשובה [שהכוונה בזה לא רק שנעשה צדיק, כי אם שיכול לתקן החטא, כפרה. כדמוכח באגרת התשובה ריש פ"ד וסוף פ"ט] – צריך לומר שגם בחילול השם אפ"ל כפרה מחיים (ע"י אופנים שונים – כמבואר בשערי תשובה לרבנו יונה שער א' עיקר הי"ז (סמ"ז). שער ד' ס"ה. שם סט"ז. וראה זהר ח"ג קכ, סוף ע"ב ואילך. ועוד). ואולי י"ל דזה שחילול ה' – שפירושו "מחטיא

(א) ומה שמיתה ממרקת – אף שהעון עדיין "גלוי ונזכר" – כי ע"י מיתה בטלה (וראה עקידה – הובא בהערה 21) מציאות החוטא, במכש"כ מהנ"ל בהערה 27. ולהעיר שבכלל אין להעניש הנשמה (או הגוף) בפ"ע, כמשל ה"חיגר ו"סומא" כו' (סנהדרין צא, סוף ע"א ואילך). (ולהעיר מההסברה בזה דאשה קונה את עצמה במיתה הבעל (משנה ריש קדושין) – שהוא (מפני דין – שהמיתה מתירה, או) מפני מציאות טבעי – שבטלה מציאות הבעל – צפע"נ מהד"ת סא, א-ב).

[ולכאורה צ"ע עפ"ז גם בבא על הערוה והוליד ממנה ממזר (או קודם השבת הגזילה – אף שיצאה מרשותו) צ"ל מיתה ממרקת (שהרי בטלה מציאות החוטא), ומרש"י וכו' משמע שאא"פ לו להתכפר "כל זמן שממזר קיים"? ואולי י"ל שקיים חלק השותפות שלו בהולד שהוליד (וכח העש"י שלו בהגזילה). – ולהעיר מזה ח"ג מד, ב שלכאו"ו משמע שהפסוק "יכופר העון לכם עד תמותו"ן קאי גם על הוליד ממזר (אלא שמוסיף שם שצריך גם גיהנם)].

חודש אלול – חודש החשבון

מבואר בספרים (ראה לקוטי מהרי"ל הל' ימים הנוראים. ל"ת להאריז"ל עה"פ (תצא כא, יג) ובכתה גו' ירח ימים. טור או"ח ר"ס תקפ"א) שחודש אלול הוא זמן המסוגל לחשבון הנפש.

יכול המקשה לטעון:

הלא חשבון הנפש הוא דבר ראוי ומתאים בכל עת, ומדוע דוקא בחודש אלול, הוא הזמן לעשות חשבון כללי בכל יום?

ויתירה מזו: הרי קודם שעוסק בתורה צריך להיות בטוח שאין הוא בבחי' "ולרשע אמר אלוקים מה לך לספר חוקי" (תהלים ג, טז), וא"כ חייב לעשות חשבון הנפש קודם העבודה בכל יום, וגם אח"כ כתיב (שם נא, ה) "וחטאתי נגדי תמיד"!

והמענה לזה:

וראים בחוש אצל בעל עסק, שאף שמזמן לזמן עושה חשבונות, ה"ה רק חשבונות בנוגע לענין הפרטי שהולך לעשות עכשיו, האם כדאי לעשות זאת, ואיך לעשות זאת, אבל חשבון על מצבו הכללי עושה רק מזמן לזמן, כי, אם יעשה כל יום חשבון כללי, לא יגיע לעולם להעסק עצמו.

וכן הוא בעבודת ה', שבכל השנה צריכים לעסוק בתורה ועבודה, כולל גם עשיית חשבון פרטי בקריאת-שמע שעל המטה דכל יום על העבודה דיום זה (כמבואר בסה"ק), ואילו החשבון הכללי מכללות מעמדו ומצבו בעבודת ה', אינו אלא בחודש אלול, כי, אם יעשה חשבון כללי בכל יום, יהי' עסוק רוב היום בעשיית חשבונות, ולא ישאר לו פנאי לעסוק בתורה ועבודה.

חשבון הנפש מתוך שמחה

בחודש אלול נדרש מכל א' לעשות חשבון נפש ממעשיו במשך השנה, להתבונן ולשקול את כל מחשבותיו דיבוריו ומעשיו, אם היו כולם לה', ולתקן את הדרוש תיקון – אשר כל זה קשור עם תנועה של מרירות והיפך השמחה.

יחד עם זה, הרי אם בכל המצוות נצטוונו (תהלים ק, ב) "עבדו את ה' בשמחה", מובן במכ"ש וק"ו שמצווה גדולה ועיקרית כמצוות התשובה צריכה להיעשות מתוך שמחה!

כיצד ישכנו שני ההפכים יחד?!

ההסברה בזה היא:

המרירות שהאדם מרגיש כשעבודתו אינה כדבעי באה מהידיעה שעבודתו נוגעת למעלה, דמכיון שישאל הם "בנים למקום" – הרי אם ח"ו הולכים בדרך לא טובה ה"ז גורם צער וגלות השכינה.

אך מצד שני יכול אדם לחשוב, "מי אני ומה אני" שהנהגתי תגרום שמחה או צער למעלה, וממילא לא ירגיש מרירות וצער כשאינו מתנהג כדבעי.

ולכן צריך להקדמת השמחה, ש"שמחה פורצת גדר", ואז, מבלי הבט על ריחוקו ופחיתות ערכו, פורצת השמחה ומגביה את האדם ומעמידה אותו במעמדו ומצבו האמיתי, שכל ישראל הם "בנים למקום", ובמילא, נרגש אצלו עד כמה עבודתו נוגעת למעלה, ודווקא אחרי הקדמה זו ירגיש מרירות מזה שעבודתו אינה כדבעי ח"ו, ואז יכול להתחיל בעבודת התשובה.

חודש אלול – עיר מקלט

איתא בכתיבי האריז"ל (לקו"ת ושער הפסוקים לאריז"ל פ' משפטים. פרע"ח שער ר"ה פ"א) שאלול ר"ת "אנה לידו ושמתי לך", הנאמר גבי ערי מקלט "ואשר לא צדה והאלוקים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה". והרמז בזה "כי הקב"ה בחסדו אנה וזמן חודש אלול לכל מי שחטא בתוך השנה שישוב אז בתשובה ויקבלוהו כו".

גבי ערי מקלט נפסק הדין (רמב"ם הל' רוצח ושמירת נפש פ"ח ה"ה) "חייבים ב"ד לכוין הדרכים לערי מקלט לתקנם ולהרחיבם. . ומקלט מקלט הי' כתוב על פרשת דרכים כדי שיכירו הרצחנין ויפנו לשם".

ומזה הוראה לכל א' בעבודתו:

אין די לו לאדם במה שהוא עצמו יברח לעיר מקלט להציל נפשו מרדת שחת ע"י אותיות התורה (ש"דברי תורה קולטין" (מכות י, א)) ועבודת התשובה בחודש אלול, כ"א שמוטלת עליו החובה "לכוין הדרכים" לכל שאר אחינו בני" שאינן יודעים עדיין הדרך, שגם הם יגיעו ל"עיר מקלט" – לימוד התורה ועבודת התשובה.

כיצד נותנים צדקה כראוי

בחודש אלול נהגו להרבות בנתינת צדקה (ראה רמב"ם סוף הל' תשובה), ודבר זה נרמז בכך שאלול ר"ת "איש לרעהו ומתנות לאביונים" (אסתר ט, כב).

ומפסוק זה יש ללמוד גם הוראה באופן נתינת הצדקה:

'אביון' הוא 'דל מעני, שהוא תאב לכל דבר' (רש"י דברים טו, ד). בנתינת הצדקה יכול אדם לחשוב שהוא במעלה עליונה יותר מהעני, שהרי האביון אינו נותן לו דבר, והוא זה שנותן להעני;

ע"ז אומר הפסוק "איש לרעהו", שנתנת הצדקה תהי' כמי שנותן למי שהוא שוה אליו במעלה, וענין זה מובן ע"פ מאחז"ל (ויק"ר פל"ד, ח) "יותר משבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית", שגם הנותן מקבל טובה מנתינת הצדקה.

"לך אמר לבי בקשו פני את פניך הוי' אבקש" (תהלים כז, ח) – אם האדם רוצה להשיג "את פניך הוי'", הפנימיות דהרבש"ע, ה"ז ע"י ש"בקשו פני", שמגלה את פנימיותו, פנימיות נשמתו.

(ע"פ תורת מנחם ח"א ע' 201)

חודש החשבון

"בחודש אלול צריך להשתנות. כידוע פתגמו של החסיד ר' גרשון דוב בעת התוועדותו עם החסידים, שהי' מסיים: נו, הרי צריך להיות אחרת לגמרי"

ראש-חודש אלול

פעם היו החסידים נוהגים לומר:

בראש-חודש אלול יש להתחיל לצחצח את ה"מונדיר" [=לבוש לאנשי חיל ברוסיא] בשביל הכרת המלך.

(אגרות קודש ח"ד ע' תי)

ה"חייב אדם לומר בלשון רבו" היה אצל אבי לא רק במנהג אלא אפילו בתנועה של ניגון, כלומר איך ובאיזו הזדמנות ניגנו את הניגון.

נגינה היא אחת מהדברים הרציניים בדרכי החסידים. יודעים לכל עשרה הניגונים שחיבר רבנו הזקן, ניגונים מיוחדים לזמנים שונים.

את הניגון הגדול בעל ארבע הבבות לימד והסביר לנו אבי, שארבעת הבבות הן כנגד ארבעת העולמות אצילות בריאה יצירה עשיה מלמטה למעלה. נמצאת אצלנו "הנחה" שבה רשמתי את הדיבורים שדיבר אז ברבים.

את הניגון הגדול היו שרים בליובאוויטש רק בזמנים קבועים: י"ט כסלו, בשמחות כמו למשל ברית, בר מצוה, חתונה וכן בר"ח אלול.

(לקוטי דיבורים א"ב בלה"ק ע' 134)

והעם לא יתמלא חרדה..

...כשהגיע חודש אלול הרי בקול השופר הראשון נעשה מצב הרוח בכל סוגי היהודים רציני.

"אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו" – האם יכול להישמע בעיר קול שופר, הרומז על אירוע רציני, והעם לא יתמלא חרדה.

שבת מברכין אלול, גרמה ביהודי להזזה מכל חיי החולין של כל השנה שעברה, וקול השופר של ראש חודש אלול עורר את היהודי לעשות חשבון הנפש מה עבר עליו במשך אחד עשרה החדשים שעברו.

חשבון נפש זה, למרות שהיה שונה בכל יהודי בהתאם למצבו בתורה ועבודה ובהתאם למצבו הגשמי, אם יושב אוהל או בעל עסק, אך בדרך כלל זה עורר בכל יהודי מצב רוח של תשובה.

מצב רוח זה של תשובה הורגש לא רק בבית הכנסת ובבית המדרש, בתפלה החמה ובאמירת התהלים, ולא רק בשמירת שיעורי הלימוד, אלא גם בחיי הבית ובהנהגת העסקים.

אינני יודע איך נראו הימים הנוראים בערים אחרות, יודע אני איך הם נראו בליובאוויטש.

ערכי חודש אלול היו מוקדשים ללימוד החסידות, מקום הלימוד היה בבית המדרש, שם היו מתאספים הרבה אנשים.

התוועדויות אלול

פעם אחת בשבוע – ביום חמישי בלילה, מפני שבלילה זה היו ערים כל הלילה ולומדים – היו מתוועדים כמה שעות בדברי התעוררות.

דברי ההתעוררות, מצב הרוח של מרירות יחד עם ניגוני ההתלהבות והמתינות, היו להם השפעה גדולה גם על אלה שלא הבינו היטב את דברי התורה החסידיים, וגם הם נספגו בלהב התשובה.

גם בחורים צעירים, כולל ילדים, השתכנעו מאד והיתה לכך עליהם השפעה מסוימת, שיתחילו להתנהג טוב יותר הן בין אדם למקום והן בין אדם לחברו.

זוכר אני זאת ממני עצמי. בהיותי בן שמונה שנים בלבד, הייתי נוכח בהתוועדויות אלול אלו, וזה השפיע עלי להטבת ההתנהגות בחיי ילדותי.

עם בואם של ימי הסליחות, התחזק יותר ויותר מצב הרוח הרציני והחלו להתקרב הימים הנוראים.

ליל "זכור ברית" היה ליל השימורים של הימים הנוראים. מאז היותי בן שש, אינני זוכר שבלייל ערב ראש השנה ילכו לישון כמו בלילה רגיל, כל אחד לפי דרכו הכין את עצמו לערב ראש השנה הבא, המוביל לימי הדין והמשפט.

(ספר השיחות ה'ש"ת בלה"ק ע' יט)

כשה"אני" מוסר את עצמו ל"דודי"

בחודש אלול צריך להשתנות, כידוע פתגמו של החסיד ר' גרשון-דוב בעת התוועדות עם החסידים, שהי' מסיים: נו, הרי צריך להיות אחרת לגמרי.

..פעם יצא כ"ק אדמו"ר הזקן ואמר בניגון הידוע "אני לדודי", כשה"אני" מוסר א עצמו ל"דודי", אזי – "ודודי לי". ובזה הדיבור הלהיב את המדות של השומעים; המדות נותרו, ונרגש בהם השכל, שהרי צריך למדות, אלא שהם צריכים להיות שכליים. ומאמר הנ"ל ישנו באריכות גדולה בכתבי כ"ק אדמו"ר האמצעי.

(ספר השיחות תש"ו ע' 55)

תכלית העבודה הוא להתקדם

כעת ההכנה לחודש אלול, צריך כבר להתחיל להתקדם.

הי' פעם התוועדות מיוחדת לאחר הבר-מצוה שלי, בשנים תרנ"ד-תרנ"ה, ובהתוועדות דובר שתכלית העבודה הוא להתקדם. חייל שמתעלה ונעשה גנרל, הנה תכלית המעלה של גנרל היא שהוא חייל, שאינו מרגיש את מעלת הכבוד והדומה, אלא הוא חייל.

התכלית של ה'עבודה' הוא 'פועל', התכלית של 'השכלה' הוא 'עבודה', והתכלית של ה'עבודה' הוא מעשה.

גשמיות מרמז על עצמות. למרות הפלאה של עולם האצילות ושלמעלה ממנו – גשמיות מרמז על עצמות. לכן, יש לייקר את הגשמיות. אבל דוקא גשמיות, לא חומריות. וזהו בכל ענין. כשתכלית הפרנסה של בעל עסק, היא בשביל ענין רוחני, לא בשביל חומריות, אזי הגשמיות הינה רוחניות.

(ספר השיחות תש"ו ע' 147)

רשימת המקורות

- המלך בשדה ..... מאמר ד"ה אני לדודי בלקו"ת פרשת ראה (לב, א)
ומקורות שנסמנו בשולי הגליון
בקשו פני ..... לקוטי שיחות ח"ט ע' 170 ואילך
ביצד מתודוין ..... לקוטי שיחות חי"ז ע' 193 ואילך
דרכי החסידות ..... המקורות נסמנו בשולי השיחות

פנינים:

רסיסי מל

- תשובה מכפרת גם על עבירות במזיד ר"ל ..... ע"פ לקוטי שיחות ח"ב ע' 623
אשירה לה' כי גאה גאה ..... ע"פ לקוטי שיחות ח"ב ע' 379
ראשי תיבות אלול ..... ע"פ ספר המאמרים תשי"א ע' 318
וידוי בלי עזיבת החטא ..... ע"פ לקוטי שיחות חכ"ז ע' 211

דברי חפץ

- רצונו האמיתי של כל אחד מישראל ..... ע"פ ספר המאמרים מלוקט ח"ד ע' רטז
אי תשובה נמנית כמנין המצוות ..... ע"פ לקוטי שיחות חל"ח ע' 18, חל"ט ע' 165
ב' דרגות בתשובה ..... ע"פ תורת מנחם חי"ח ע' 182
תקיעת שופר – קול פשוט ..... ע"פ לקוטי שיחות חל"ד ע' 96

תורה אור

- חודש אלול – חודש החשבון ..... ע"פ "תורת מנחם ח"א ע' 175
חשבון הנפש מתוך שמחה ..... ע"פ "תורת מנחם חי"ו ע' 159
חודש אלול – עיר מקלט ..... ע"פ לקוטי שיחות ח"ט ע' 297
ביצד נותנים צדקה כראוי ..... ע"פ לקוטי שיחות ח"ב ע' 402

